

EKOLOGINIO ŪKININKAVIMO PLĖTROS IR PARAMOS SASAJOS LIETUVOJE

Nijolė Jurkšaitienė, Donatas Klimavičius

*Kauno kolegija, Technologijų ir Kraštotvarkos fakultetas Želdinių ir agrotechnologijų katedra, Pramonės pr.22,
Kaunas, :el. paštas: nijole.jurksaitiene@go.kauko.lt; donatas.klimavicius@go.kauko.lt*

Recenzentas: doc. Dr. Regina Vasinauskienė, Aleksandro Stulginskio universitetas

Anotacija

Lietuvai tapus ES nare, vis didesnis dėmesys skiriamas ekologinių produktų gamybai. Straipsnyje analizuojama ekologinio ūkininkavimo plėtra Lietuvoje 1993 -2013m., pateikiamos ūkininkavimo plėtros tendencijos, atsižvelgiant į 5 finansinės paramos etapus ekologiniam ūkininkavimui etapus. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad ekologinio ūkininkavimo Lietuvoje plėtra yra tampriai susijusi su teikiama parama šiai gamybos sistemai.

Raktiniai žodžiai: ekologinis ūkininkavimas, finansinė parama, sertifikuotas žemės ūkio naudmenų plotas.

Įvadas

Spartus pramonės augimas, žemės ūkio intensyvinimas žymiai pakeitė žemės ūkio produktų gamybos pobūdį ir išryškino ekonomines, ekologines ir socialines ūkinės veiklos problemas.

Nuo XX a. Aštuntojo dešimtmečio pradžios visame pasaulyje pradėjo plisti ekologinės ir tausojančios žemdirbystės idėjos. Pirmojoje ekologinio žemės ūkio plėtros strategijos konferencijoje 1999 m. Austrijoje įvairių šalių vyriausybės atstovai teigė, kad ateities ūkio modelis yra ekologinis žemės ūkis, todėl jo plėtrai turi būti skiriamas didelis dėmesys ir parama.

Lietuvai tapus ES nare, sparčiai pradėjo didėti ekologiškų žemės ūkio produktų gamintojų skaičius bei sertifikuotos šiam gamybos būdui žemės plotai. Mokslininkų atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad daugumą respondentų ekologiškai ūkininkauti skatino parama ir sveikos aplinkos kūrimas savo šeimai. (Skulskis ir kt., 2006) Paramos įtaką ekologinių ūkių plėtrai nurodo ir Z. Kazakevičius (2010, 2011). Dinamišką ekologinio žemės ūkio plėtrą įtakoja ir konkurencinės aplinka, kuri yra tampriai susijusi su ūkininkavimo sistemos restruktūrizavimo procesais. Ramanauskienė ir kt., 2009 Spartesniai ekologinių ūkių plotų didėjimui pasaulyje trukdo, tai, kad ekologinis žemės ūkis turi būti plėtojamas tik švarioje aplinkoje (Pekarskas ir kt.,2006, 2007). **Tyrimo tikslas:** išanalizuoti ekologinio ūkininkavimo plėtrą Lietuvoje 1993-2013m., nustatant pokyčių tendencijas finansinės paramos ir ūkio dydžio aspektu.

Uždaviniai :

1. Išskirti finansinės paramos ekologiniam ūkininkavimui etapus.

2. Įvertinti ekologinio ūkininkavimo Lietuvoje tendencijas, atsižvelgiant į ūkių skaičiaus, sertifikuotų žemės ūkio naudmenų ploto, vidutinio ūkio dydžio ir investicijų į gamybą pokyčius.

Metodika (metodai)

1993-2013 metų ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijų Lietuvoje įvertinimui buvo naudojami iš sertifikavimo įstaigų gauti duomenys (duomenų bazės), kuriuose pateikiami visi per tiriamąjį laikotarpį Lietuvoje sertifikuoti ekologiniai ūkiai ir žemės plotai. Tiesioginių išmokų ekologiniams ūkiams duomenys buvo analizuojami naudojant Nacionalinės mokėjimų agentūros prie Žemės ūkio ministerijos, kuriai suteikta EŽŪOGF skirtos paramos programų administravimas duomenų ir Lietuvos agrarinio instituto (LAEI) Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojų, įtrauktų į Ūkių apskaitos duomenų tinklą (ŪADT), veiklos apskaitos rezultatų tyrimo duomenys skelbiami nuo 1996 m. kasmetiniuose leidiniuose: Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2006 - 2012. Tyrime taikyti mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizės ir apibendrinimo metodai. Šiam tikslui pasiekti buvo išnagrinėti 2003-2015 m. laikotarpio 30 Lietuvos mokslininkų darbai.

Rezultatai

1989 m. Lietuvos žemės ūkio akademijoje iš Lenkijos atvykusio profesoriaus Mečislovo Gorny perskaityta paskaita apie katastrofiškus žemės ūkio chemizavimo padarinius, ir pateikti mokslinių tyrimų pavyzdžiai, kad galima gauti gerą derlių nežudant aplinkos buvo tarsi postūmis ekologinės gamybos pradžia. 1990 metų gruodžio dieną Lietuvos žemės ūkio akademijoje susirinko pulkelis ekologijos entuziastų ir įkūrė ekologinės žemdirbystės bendrija „Gaja“. Nuo šios datos prasidėjo Lietuvos ekologinio ūkininkavimo istorija. Pirmieji 9 ekologinės gamybos ūkiai buvo sertifikuoti 1993 m. Visą ekologinės gamybos plėtrą, analizuojant finansinės paramos ir ūkio dydžio aspektu tikslinga suskirstyti į tam tikrus etapus. (1 lentelė)

1 lentelė. Ekologinės gamybos plėtra, pagal paramos etapus
Table 1. Organic production development by the support stages

Ekologinės gamybos plėtros etapai	Plėtros metai	Paramos šaltiniai	Paramos tikslas
I	1993-1996	Nėra.	Parama skiriama tik karstiniame regione pagal LR vyriausybę tikslinę programą požeminio vandens apsaugai ir ekologiškai švarios žemdirbystės plėtrai intensyvaus karsto zonoje.
II	1997-2003	Parama, mokant tiesiogines išmokas bei kompensuojant dalį (75 proc.) sertifikavimo išlaidų pagal Kaimo rėmimo fondo ir Specialiąją kaimo rėmimo programą	Tikslas – skatinti gaminti ir vartoti ekologiškus produktus, remti dalyvavimą tarptausitinėse bei šalies parodose ir mugėse propaguojant ekologiškus produktus bei „Tatulos“ kryptį)
III	2004-2006	Parama iš ES fondų ir šalies nacionalinio biudžeto tiesioginės išmokos, kompensacinės išmokos, su Natūra 2000	Tikslas – remti ekologinį ūkininkavimą, kaip gamybos sistemą, kuri užtikriną kokybišką maisto produktų, turinčių geras perspektyvas

		susijusios kompensacinės išmokos	rinkoje, gamybą.
IV	2007-2013	Parama iš ES fondų ir šalies nacionalinio biudžeto Tiesioginės išmokos, kompensacinės išmokos, su Natūra 2000 susijusios kompensacinės išmokos	Tikslas – siekti , kad vis didesnė Lietuvos žemės ūkio dalis būtų orientuota į sveikesnį be cheminių medžiagų ir pesticidų, ūkininkavimą, tausoti aplinką, saugoti ekosistemų stabilumą ir bioįvairovę.
V	2014-2020	Parama ekologiniam ūkininkavimui, parama perėjimui prie ekologinio ūkininkavimo (kompensacinė išmoka)	Tikslas-skatinti ekologinių ūkių konkurencingumą; Užtikrinti tausojantį gamtos išteklių valdymą ir klimato politikos veiksmus; Siekti subalansuotos teritorinės kaimo ekonomikos ir bendruomenių plėtros, įskaitant užimtumo kūrimą ir rėmimą.

Pirmajame etape 1993-1996 m. ekologiniu ūkius kūrė ne patys turtingiausi ir stambiausi ūkininkai, bet tie kuriems rūpėjo žemės ūkio ateitis ir išauginamos produkcijos kokybė. Dažniausiai šį gamybos būdą pasirinkdavo ūkininkai, kurių asmeninės nuostatos atitiko ekologinės gamybos reikalavimų nuostatas (Kriščiukaitienė ir kt., 2013). Šis ekologinės gamybos plėtros etapas buvo sudėtingas ne tik dėl paramos nebuvimo, tačiau ir dėl dar tik besiformuojančios ekologinių produktų gamybos sistemos: realizacijos rinkų ir kainų ir gyventojų švietimo (J. Ramanauskienė, M. Arvys, 2009). Ekologinių ūkių skaičius ir sertifikuotas žemės plotas didėjo tolygiai, o pokytis 1996 m., lyginant su 1993 m. sudarė atitinkamai 86 ir 87 procentinius punktus. (2 lentelė)

2 lentelė. Ekologinės gamybos plėtra 1993-1996 metais

Table 1. Development of organic farms 1993-1996.

Etapai	Metai	Ekologinių ūkių skaičius	Sertifikuotas ž.ū.n. plotas, tūkst. ha	Vidutinis ūkio dydis, ha	Pokytis 1996 m. lyginant su 1993m., proc.		
					Ūkių skaičiaus	Sertifikuoto ploto	Ūkio dydžio
I	1993	9	0,148	16,4	86	87	1,8
	1994	14	0,267	19,07			
	1995	36	0,582	16,16			
	1996	65	1,118	16,7			

Vidutinis ūkio dydis šiame etape keitėsi nežymiai ir siekė apie 16 ha. Ūkio dydis vidutiniškai padidėjo 1,8 proc.

1997-2003 m. ekologinės gamybos plėtra vyksta intensyviai. Šį procesą įtakoja didėjanti ekologiškų produktų paklausa, galimybė produktus tiekti į Vakarų šalių rinkas ir finansinė parama (Z. Kazakevičius, 2010, Kriščiukaitienė ir kt., 2006). 1997 m. iš Kaimo rėmimo fondo pagal prioritetinę rėmimo programą išmokėta 49757 eurai, 1998 m.-112720 eurų, 2000 m.- 129170 eurų.

Per sekantį 7 metų laikotarpį, išryškėja dar intensyvesnės ekologinės gamybos plėtros tendencijos Lietuvoje. Analizuojamu 1997-2003 metų laikotarpiu ekologinių ūkių skaičius, lyginant su 1996 m. išaugo 10,7 karto, sertifikatas žemės ūkio naudmenų plotas padidėjo 20,8 karto, o vidutinis ūkio dydis padidėjo 2 kartus ir jau pasiekė 33,27 ha. (3 lentelė). Nuo 1997 metų sertifikuotiems ekologinės gamybos ūkiams jau teikiama finansinė parama iš šalies biudžeto už sertifikuotą žemės ploto pasėlių hektarą ir kompensuojama 75 proc. sertifikavimo mokesčio. Nuo

2001m. pagrindiniu nacionalinės paramos šaltiniu tapo Specialioji kaimo rėmimo programa ir ekologinis ūkininkavimas buvo remiamas pagal šią programą.

3 lentelė. Ekologinės gamybos plėtra 1997- 2003 metais

Table 1 3. Development of organic farms 1997-2003.

Etapai	Metai	Ekologinių ūkių skaičius	Sertifikuotas ž.ū.n. plotas, tūkst. ha	Vidutinis ūkio dydis, ha	Pokytis 2003 m. lyginant su 1997m., proc.		
					Ūkių skaičiaus	Sertifikuoto ploto	Ūkio dydžio
II	1997	106	1,508	17,2	85	94	52
	1998	144	4,006	27,8			
	1999	171	3,995	23,36			
	2000	230	4,709	20,47			
	2001	293	6,4	24,5			
	2002	393	8,78	21,84			
	2003	700	23,289	33,27			

Lietuvai tapus ES nare, parama kaimo plėtrai 2004-2006 metais buvo skiriama iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) pagal Kaimo plėtros 2004-2006 metų planą (80 proc.) ir iš Lietuvos Respublikos nacionalinių fondų 920 proc.). Tai sudarė ypatingai geras sąlygas ekologinės gamybos vystymuisi. Analizuojant Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto mokslininkų duomenis pateiktus leidinyje „Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007“ nustatyta, kad šiame laikotarpyje vidutinis ūkio dydis padidėjo 16 procentinių punktu ir pasiekė 43,49 ha plotą (4 lentelė). ekologinių ūkių sertifikuota 95 proc. daugiau, 58 proc padidėjo sertifikuotas žemės ūkio naudmenų plotas. 2006 metais, lyginant su 2003 metais ekologinių ūkių buvo sertifikuota 3,4 karto daugiau, sertifikuotas žemės ūkio naudmenų plotas padidėjo 4,4 karto , o vidutinis ūkio dydis- 1,3 karto.(Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007,2008)

4 lentelė. Ekologinės gamybos plėtra 2004-2006 metais.

Table 1 4. Development of organic farms 2004-2006.

Etapai	Metai	Ekologinių ūkių skaičius	Sertifikuotas ž.ū.n. plotas, tūkst. ha	Vidutinis ūkio dydis, ha	Pokytis 2006 m. lyginant su 2004 m., proc.		
					Ūkių skaičiaus	Sertifikuoto ploto	Ūkio dydžio
III	2004	1178	42,955	36,46	95	58	16
	2005	1811	69,430	38,33			
	2006	2348	102,120	43,49			

Šiuo laikotarpiu išryškėjo, kad dalis ūkininkų tapo labiau suinteresuoti gaunama parama, nei ekologiniu ūkininkavimu, nes gaminti ir parduoti esant mažam derlingumui ir žemoms kainoms nepsimokėjo.

Pagal Kaimo plėtros 2007-2013 m. planą, priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ ekologinio ūkininkavimo programai skiriama parama už sertifikuotą ir deklaruotą žemės plotą, naudojamą ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybai.

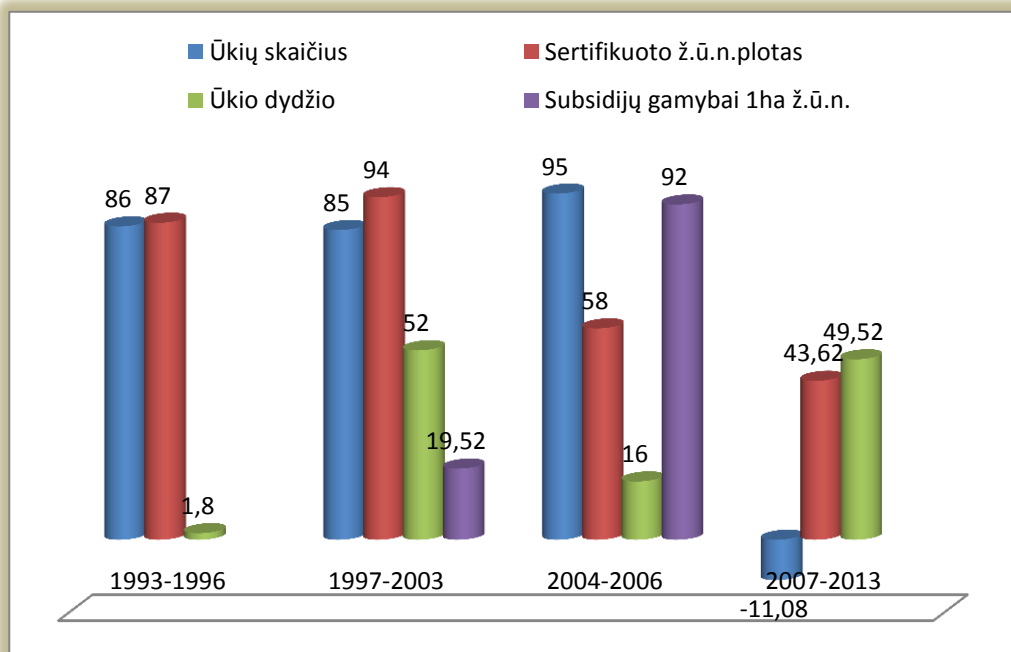
5 lentelė. Ekologinės gamybos plėtra 2007-2013 metais.

Table 1 5. Development of organic farms 2007-2013

Etapai	Metai	Ekologinių ūkių skaičius	Sertifikuotas ž.ū.n. plotas, tūkst. ha	Vidutinis ūkio dydis, ha	Pokytis 2013 m. lyginant su 2007 m., proc.		
					Ūkių skaičiaus	Sertifikuoto ploto	Ūkio dydžio
IV	2007	2855	125,457	43,94			

	2008	2805	127,362	45,41	-11,08	43,62	49,52
	2009	2679	134,955	50,37			
	2010	2668	158060	59,24			
	2011	2598	157,995	60,81			
	2012	2511	162,655	64,78			
	2013	2570	222,507	86,58			

Šiame laikotarpyje net 11 proc. sumažėjo sertifikuotų ūkių skaičius, tačiau sertifikuoti žemės ūkio naudmenų plotai padidėjo beveik 44 proc. (5 lentelė). Ūkio dydis 2013 m. išaugo iki 86,58 ha ir buvo beveik 2 kartus didesnis nei 2006 m.

1 pav. 1993 -2013 m. ekologinio ūkininkavimo Lietuvoje pokyčių tendencijos(pagal paramos etapus), proc.
 Fig. 1. Developments in Lithuanian organic farming in 1993 -2013 (by support stages), in percent.

1993 - 2003 m. laikotarpyje ekologinių ūkių skaičiaus augimas vyko intensyviai ir tolygiai.(1 pav.). Ekologinių ūkių skaičius 2004-2006 m., lyginant su 1993-2003 m laikotarpiu, padidėjo 10 proc. Nuo 2007 m. ūkių skaičius pradėjo mažėti, nes tapo mažiau remiamas. Sertifikuotų žemės ūkio naudmenų plotų ir ūkio dydžio pokyčiai analizuojamu laikotarpiu buvo gana netolygūs , tačiau visuose etapuose išliko ūkių stambėjimo tendencijos. Tyrimo metu išryškėjo ekologinių ūkių skaičiaus ir subsidijų gamybai 1 ha žemės ūkio naudmenų sąryšis: mažėjant subsidijoms- mažėja ir ekologinių ūkių skaičius.

Išvados

1. Paramą ekologiniam ūkininkavimui galima suskirstyti į 5 etapus. Pirmasis etapas prasidėjo 1993m. ir tęsėsi iki 1996 m. Parama buvo skiriama tik ekologiškai švarios žemdirbystės plėtrai intensyvaus karsto regione. Antrajame 1997-2003 m. etape buvo kompensuojama 75 proc. sertifikavimo išlaidų. Trečiajame 2004-2006m. ir ketvirtajame 2007-2013 m. etapuose jau buvo naudojama ES ir nacionalinio biudžeto lėšos, kurių tiklas buvo remti ekologinį ūkininkavimą kaip gamybos sistemą, užtikrinančią kokybiškų maisto produktų

gamybą ir saugojančią ekosistemų stabilumą ir bioįvairovę. 2014–2020 metais paramos tikslas – skatinti ekologinių ūkių konkurencingumą.

2. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad ekologinio ūkininkavimo Lietuvoje plėtra yra susijusi su teikiama parama šiai gamybos sistemai. Ūkių skaičius 1993–2006 m. turėjo tendenciją didėti ir tik nuo 2007 m. sumažinus rėmimą, pradėjo mažėti, tačiau ūkio dydis ir deklaruojamas sertifikuotas žemės ūkio naudmenų plotas nuo pat ekologinio ūkininkavimo pradžios iki 2013 m. turėjo tendenciją didėti. Tyrimo metu išsiskyrė 2004–2006 m etapas, kai ekologinių ūkių stambėjimas vyko siekiant didesnės išmokų sumos, maksimali išmokų suma buvo neribojama, stambūs ūkiai vykdė tik ekologinės augalininkystės produktų gamybą, o tai neatitiko darnaus vystymosi nuostatų. 2007 metais sugriežtinus reikalavimus paramai gauti ūkių skaičius pradėjo mažėti, tačiau vidutinis ūkio dydis ir toliau didėjo ir 2013 m. buvo apie 86 ha.

Literatūra

1. Česonienė, Laima; Eigirdaitė, Laura. Ekologinių žemės ūkių ir juose auginamų kultūrų plotų kitimas Lietuvos teritorijoje 2010–2014 m. (2015). Žmogaus ir gamtos sauga 2015–2 dalis, ASU.
2. Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. rugšėjo 11 d. Nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo. 2011 03 30 Nr. 379. Vilnius.
3. Kazakevičius, Zenonas. Gamybos subsidijos- pelningo ūkininkavimo pagrindas ūkininkų ūkiuose.(2011). Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 1 (25).
4. Kazakevičius, Z. Tiesioginės paramos Lietuvos ekologinės gamybos ūkiams efektyvumas (2010) Management theory and studies for rural business and infrastructure development.2010. Nr. 20 (1)
5. Krikščiukaitienė Irena, Tamošaitienė, A, Andrikenė, S. „Ūkio veiklos modeliavimas ieškant pelningiausių sprendimų“ 2006. Žemės ūkio mokslai, Nr.1
6. Krikščiukaitienė, Irena, Namiotko, Virginija. Valstybės paramos žemės ūkio ekologiškai gamybai veiksmingumo vertinimas.2013. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 3 (35).
7. Krikščiukaitienė, Irena, Eirošius, Šarūnas, Namiotko Virginia. Ekologinės gamybos būdo pasirinkimą lemiančių veiksnių vertinimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2013 2 (30).
8. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2006–2010 (2005,2006,2007,2008,2009). Vilnius. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
9. Lietuvos žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa. 2007. Vilnius.
10. Lietuvos žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa. 2007. Vilnius
11. Makutėnienė, D., Makutėnas, V. Išorinių veiksnių poveikio ūkininkų motyvacijai ekologiškai ūkininkauti vertinimas (2010)// Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 1 (20).37–43
12. Pekarskas, J, Kazlienė, O.Gavenauskas, A). Ekologinio ūkininkavimo plėtra ir perspektyvos Lietuvoje.2006. Vadyba, 2(9), 160–173.
13. Pekarskas, J, Kazlienė, O. Gavenauskas, A. Ekologinis ūkininkavimas Lietuvoje.2007. Vadyba 2(11) 197–200.]
14. Ramanauskienė, Jadvyga. Arvys, Marius. Ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijos ir konkurencingumo didinimo priemonės. Vadybos mokslas ir studijos- kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2009. Nr. 18 (3). Mokslo darbai.
15. Skulskis, V, Kaitytė, E; Zemeckis, R. Ekologinį ūkininkavimą skatinančių veiksnių vertinimas. Žemės ūkio mokslai 2006 Nr.1 (priedas).P 55–61]
16. Skulskis, V., Vitunskienė, V. Ekologinio ūkininkavimo išoriniai veiksniai. 2008. // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 3 (14).
17. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2006–2014 (2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013). Vilnius. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.

ORGANIC FARMING DEVELOPMENT AND SUPPORT INTERFACE LITHUANIA

Nijolė Jurkšaitienė, Donatas Klimavičius

Kauno kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Technologies and Landscaping, Department of Gardening and Agrotechnologies, Pramonės pr. 20, e-mail: nijole.jurksaitiene@go.kauko.lt; donatas.klimavicius@go.kauko.lt

Peer reviewer: doc.dr. Regina Vasinauskienė, Aleksandras Stulginskis University

Summary

The aim of the research: to analyze the development of organic farming in Lithuania in 1993-2013, by establishing tendencies of changes from the perspective of the financial support and the size of the farm. Support for organic farming can be divided into 5 stages. The results suggest that the development of organic farming in Lithuania is related to support provided for this production system. Number of farms in 1993-2006 had a tendency to increase and only since 2007 after reducing the funding it started to decline, however the size of the farm and declared certified agricultural area had a tendency to increase since the beginning of organic farming until 2013. The investigation distinguished the stage of 2004-2006 when organic farms' increase took place in order to increase the amount of payments; the maximum payment amount was not limited, large farms conducted only organic plant production, which did not comply with sustainable development principles. In 2007 after tightening support eligibility requirements, the number of farms started to decline, however the average farm size continued to increase and in 2013 it was about 86 hectares.

Key words: Organic farming, financial support, certified agricultural area.